

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-66-13>

УДК 334.012.23:338.43:005.915(045)

СПЕЦИФІКА ВЕДЕННЯ БІЗНЕСУ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ В КОНТЕКСТІ ВПЛИВУ НА ФІНАНСОВІ ПОКАЗНИКИ ДІЯЛЬНОСТІ

SPECIFICS OF DOING BUSINESS IN THE AGRICULTURAL SECTOR IN THE CONTEXT OF IMPACT ON FINANCIAL INDICATORS OF ACTIVITY

Росола Уляна Василівна
доктор філософії, доцент кафедри,
Мукачівський державний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7721-2755>

Росола Анатолій Петрович
аспірант,
Мукачівський державний університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-7024-9458>

Rosola Uliana, Rosola Anatolii
Mukachevo State University

Стаття присвячена важливому питанню щодо виділення основних специфічних умов ведення бізнесу аграрними підприємствами та аналізу певних умов щодо ефективної фінансової діяльності цих утворень. Виникнення економічних криз, зростання ринків криптовалют, пандемія Covid-19, збройні конфлікти чи хакерські атаки на фінансові системи привернули увагу до багатьох важливих факторів щодо ведення аграрного бізнесу. Все частіше наголошується на важливості фінансової стабільності та фінансової безпеки, не лише окремої аграрної галузі, але і окремих її суб'єктів господарювання. Доведено, що надійні та фінансово стабільні аграрні господарства здатні виконувати виробництво безперервно та ефективно, незалежно від будь-яких збоїв або несподіваних криз, що відбуваються в навколишньому середовищі. У статті виокремлено основні специфічні умови ведення бізнесу для аграрних підприємств та дано детальну характеристику кожному елементу. Особлива увага приділяється умовам, які впливають на фінансові показники діяльності аграрних підприємств.

Ключові слова: аграрії, аграрний бізнес, спеціальні умови, фінансові показники.

The article is devoted to the important issue of identifying the main specific conditions of doing business by agrarian enterprises and analyzing certain conditions regarding the effective financial activity of these entities. The emergence of economic crises, the growth of cryptocurrency markets, the Covid-19 pandemic, armed conflicts or hacker attacks on financial systems have drawn attention to many important factors regarding the conduct of agricultural business. The importance of financial stability and financial security, not only of a separate agrarian industry, but also of its individual business entities, is being emphasized more and more often. It has been proven that reliable and financially stable agricultural farms are able to perform production continuously and efficiently, regardless of any disruptions or unexpected crises occurring in the environment. The article highlights the main specific business conditions for agricultural enterprises and gives a detailed description of each element. Seasonality of production, investments, state aid, competition, risks in activity, problems in product supply, use of innovations, availability and training of personnel, war - all these factors affect the conduct of agrarian business in Ukraine. It has been proven that land owned by farmers is a key factor in ensuring financial security and financial stability. Considerable attention is paid in the article to the characteristics of factors that directly affect the financial performance of agricultural enterprises. Such factors include: investment support of the industry, competitiveness on the agricultural market, solvency of agricultural producers, implementation of innovations in the industry, strategic planning of activities, as well as the development of partnership relations between various market participants. Ensuring stable positive financial indicators of farmers will be able to ensure positive dynamics in the agricultural sector.

Keywords: farmers, agrarian business, special conditions, financial indicators.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Дедалі більше аграрних підприємств усвідомлюють свою відповідальність і участь у сприянні сталому розвитку. Негативний вплив діяльності підприємств від великих сільськогосподарських багатонаціональних корпорацій до постачальників вище і нижче по ланцюжку, до яких належать торговці, кооперативи, фермери, сільськогосподарські виробники, роздрібні продавці може мати довгострокові наслідки для населення України, а також країн та регіонів світу, з яких здійснюються постачання ресурсів. Вирішення проблеми злиднів та дотримання трудових стандартів при одночасному забезпеченні інклюзивності торгівлі з охопленням усіх видів підприємств, у тому числі дрібних аграріїв у різних регіонах, потребує узгоджених зусиль багатьох зацікавлених сторін. Зосередивши увагу у межах своїх товарних ланцюгів та забезпечивши облік соціальних та екологічних факторів у своїх бізнес-моделях, аграрні підприємства можуть сприяти позитивним змінам та внести цілеспрямований внесок у досягнення цілей у галузі сталого розвитку відповідального ведення бізнесу без шкоди для своїх фінансових показників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Особливості ведення діяльності аграрних підприємств, в тому числі дослідження тенденцій їх діяльності та розвитку у воєнний період, все частіше прослідковується активний інтерес у вітчизняних вчених. Дана проблематика ґрунтовно досліджена та викладена у працях таких авторів як: А. Білоченко [1], О. Гіржева, К. Блюмська-Данько, О. Ніфатова [2], І. М. Негрей, А. Тараненко, І. Костенко [3], Л. Удова, А. Гаєвий [4], Т. Устік [5] та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Беручи до уваги постійну турбулентність та невизначеність у діяльності аграріїв, умови та наслідки воєнних дій на території України, виникає питання актуалізації виділення основних специфічних умов ведення бізнесу аграрними підприємствами та аналізу певних умов щодо ефективної фінансової діяльності цих утворень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою наукової праці є виокремити та дослідити умови, що впливають на діяльність аграрних підприємств, а також сформулювати умови впливу на фінансову діяльність аграрних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аграрний сектор є одним із основних елементів економічної системи, особливо в Україні, де сільське господарство, безсумнівно, має величезне історичне, політичне та економічне значення як найважливіший виробник і постачальник харчування не лише у Європі, але і у світі. Підтримка доходів від сільськогосподарської діяльності відіграє ключову роль. Вони є винагородою за прийнятий економічний ризик і для факторів виробництва, задіяних аграріями на фермах. Розмір прибутку визначає рівень життя аграріїв, а також впливає на можливості розвитку аграрних підприємств. З цієї точки зору наявність фінансової безпеки та фінансової стабільності аграрних господарств дозволить ефективно використовувати їхні ресурси, а отже, забезпечить прийняття відповідних рішень щодо збільшення активів і ресурсів аграрних виробників. Однак у більш довгостроковій перспективі це сприятиме збільшенню доходу від сільськогосподарської діяльності.

Аграрні підприємства володіють значним ресурсним потенціалом, що визначає результативність діяльності. Війна створила непереборні ризики для аграрного бізнесу, сформувала середовище загального примусу до перебудови господарських систем, реструктуризації та релокації – прискореної трансформації з адаптацією інституцій підприємницької діяльності у зв'язку з рухом економіки, держави до коаліцій Європейського Союзу [6, с. 151].

Ведення сільськогосподарської діяльності характеризується особливо високим ризиком. Це пояснюється тим, що сільськогосподарське виробництво найчастіше відбувається на відкритому повітрі. Його неможливо захистити від надмірного дощу, сонця, вітру, граду, хвороб, шкідників тощо. може бути особливо вразливим до виникнення несприятливих явищ, таких як: повені, посухи, вітри, зсуви або напади диких тварин. На самоті фермер мало впливає на те, де відбувається виробництво, тому що воно відбувається на території, яку неможливо перемістити. Також неможливо точно спланувати сільськогосподарське виробництво, тому воно характеризується нерівномірністю пропозиції та коливанням цін на сільськогосподарську продукцію. Крім того його сезонність відображається в одночасному збільшенні пропозиції продукції. Крім того, ці продукти швидко псуються, тому їх важко зберігати.

Сільське господарство є специфічною галуззю економіки, а сутністю її діяльності є виробництво. Ведення бізнесу аграрних підприємств має свої унікальні особливості та виклики, які обумовлені як специфікою самої галузі, так і зовнішніми факторами. Можна виділити такі ключові особливості аграрного бізнесу (табл. 1).

Загальновідомо, що менші за розмірами аграрні виробники не можуть повною мірою скористатися можливостями розвитку та модернізації виробництва за рахунок багатьох економічних і технічних обмежень. Проте вони відіграють важливу роль в економіці через їх соціальні та екологічні функції.

Таким чином, на унікальність сільського господарства впливає насамперед те, що є основним фактором виробництва для фермерського господарства, тобто земля та її розмір. Закономірно, що земля у власності аграріїв буде ключовим фактором забезпечення фінансової безпеки та фінансової стабільності. Земля характеризується багатьма властивостями, які безпосередньо впливають на неї в процесі управління в сільському господарстві. Перший – це родючість землі, тобто природна родючість та здатність ґрунту забезпечувати рослини поживними речовинами. Друга властивість – просторовість, тобто можливість використання конкретної

Таблиця 1

Ключові особливості ведення аграрного бізнесу в Україні

№	Особливість:	Характеристика
1	Сезонність виробництва:	Сільськогосподарські підприємства залежать від погодних умов і сезонності. Це впливає на виробничий цикл, дохід та необхідність планування фінансових потоків протягом року.
2	Залежність від природних умов:	Рівень виробництва і якість продукції сильно залежать від кліматичних умов, таких як опади, температура, природні катастрофи тощо.
3	Необхідність інвестицій у техніку та технології:	Для ефективного ведення бізнесу потрібні значні капіталовкладення в сучасну техніку, обладнання, добрива, засоби захисту рослин та інші технології.
4	Регулювання та підтримка з боку держави:	Сільськогосподарські підприємства часто підпадають під регулювання та підтримку держави, включаючи субсидії, податкові пільги, квоти та інші форми підтримки.
5	Високий рівень конкуренції:	Конкуренція може бути як на внутрішньому ринку, так і на міжнародному. Важливо підтримувати конкурентоспроможність продукції, яка залежить від якості, ціни, інновацій та маркетингових стратегій.
6	Високий рівень ризиків:	Сільське господарство піддається багатьом ризикам, включаючи погодні, ринкові, біологічні ризики (хвороби рослин і тварин), та ризики, пов'язані зі змінами в політиці.
7	Потреба в ефективному управлінні ресурсами:	Земля, вода, трудові ресурси та капітал потребують ефективного управління. Особливо важливою є оптимізація використання земельних ресурсів та збереження їхньої родючості.
8	Складність ланцюгів постачання та збуту:	Ланцюги постачання можуть бути довгими і складними, особливо при експорті продукції. Необхідно враховувати витрати на логістику, зберігання та реалізацію продукції.
9	Інновації та сталий розвиток:	Впровадження нових технологій, таких як цифрові платформи, дрони, автоматизація процесів, є важливими для підвищення ефективності. Також актуальним є питання сталого розвитку та екологічної безпеки.
10	Трудові ресурси:	Залучення кваліфікованих працівників та управління трудовими ресурсами можуть бути викликом, особливо в сільських регіонах з низькою щільністю населення.
11	Ведення військових дій на території України	Війна в повній мірі несе вплив на всю діяльність аграрних виробників, починаючи від кількості посівних площ до фінансових результатів аграріїв

Джерело: сформовано авторами

поверхні ґрунту, оскільки земля є субстратом, де організовано рослинництво і тваринництво. Третя властивість тісно пов'язана з місцем розташування та стосується кліматичної ситуації, яку воно визначає сонячне світло, опади, вітер, температура та інші кліматичні умови. І вони впливають на структуру рослинництва, рівень урожайності, навантаження праці тощо. Четверта властивість – економічне розташування, тобто розташування по відношенню до сільськогосподарської інфраструктури. Це впливає на структуру виробництва, транспортні витрати, ціни на сільськогосподарську продукцію та можливості збуту.

Важливим аспектом діяльності будь-якого підприємства, в тому числі і аграрних, є фінансовий результат. Фінансовий результат є критичним показником, що значно впливає на діяльність аграрних підприємств. Він визначає можливості розвитку, інвестицій та стійкості підприємства в умовах ринкової конкуренції та зовнішніх викликів. Можна виокремити ключові фактори, які впливають на фінансові показники аграрних підприємств (рис. 1). Розкриємо суть кожного з цих факторів:

1. Розвиток та інвестиції включають:

– **Реінвестування прибутку:** Позитивний фінансовий результат дозволяє підприємству реінвестувати прибуток у розвиток бізнесу, зокрема, в модернізацію техніки, впровадження нових технологій, покращення інфраструктури та розширення виробництва.

– **Доступ до фінансування:** Стабільні фінансові результати підвищують кредитоспроможність підприємства, що полегшує доступ до кредитних ресурсів, залучення інвесторів та партнерів для фінансування проєктів.

2. Платоспроможність та ліквідність включають:

– **Управління витратами:** Прибуткові підприємства мають більше можливостей для своєчасного покриття своїх операційних витрат, що дозволяє уникнути заборгованостей та штрафів за невчасні платежі постачальникам або кредиторам.

– **Фінансова стійкість:** Добрі фінансові показники забезпечують підприємству фінансову стійкість, що дозволяє йому впевненіше реагувати на ринкові коливання, несприятливі погодні умови або інші ризики.

3. Конкурентоспроможність включає:

– **Цінові стратегії:** Прибуткові підприємства можуть більш гнучко встановлювати ціни на свою продукцію, враховуючи не лише витрати, але й конкурентне середовище, що дозволяє краще позиціонувати себе на ринку.

– **Маркетинг та збут:** З позитивним фінансовим результатом аграрні підприємства можуть більше інвестувати у маркетингові стратегії, розвиток бренду, розширення каналів збуту та покращення якості обслуговування клієнтів.

ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

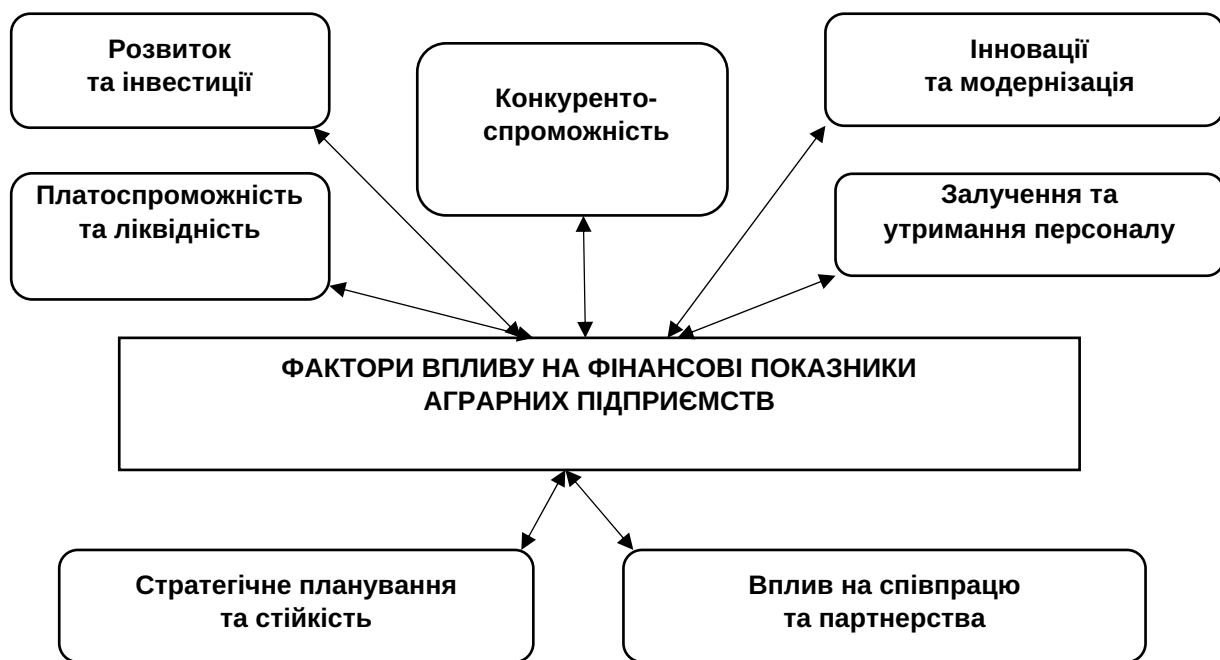

Рис. 1. Фактори впливу на фінансові показники аграрних підприємств

Джерело: сформовано авторами

4. Інновації та модернізація включають:

– Впровадження нових технологій:

Прибуткові підприємства можуть дозволити собі впроваджувати інновації, такі як автоматизація процесів, використання дронів для моніторингу полів, нові методи вирощування культур, що підвищує ефективність і якість продукції.

– **Підвищення продуктивності:** Інвестиції в сучасну техніку, сорти культур, системи управління господарством сприяють підвищенню продуктивності та зниженню витрат.

5. Залучення та утримання персоналу включають:

– **Заробітна плата та соціальні виплати:** Прибутковість дозволяє підприємству забезпечувати конкурентоспроможний рівень заробітної плати та соціальних виплат, що сприяє залученню і утриманню кваліфікованого персоналу.

– **Навчання та розвиток:** Підприємства з добрими фінансовими показниками можуть інвестувати у навчання працівників, підвищення їх кваліфікації, що, в свою чергу, позитивно впливає на ефективність діяльності.

6. Стратегічне планування та стійкість включають:

– **Адаптація до змін ринку:** Міцна фінансова база дозволяє підприємству адаптуватися до змін у ринковому середовищі, наприклад, впроваджувати нові продукти або змінювати напрямки діяльності відповідно до нових трендів і попиту.

– **Фінансовий фонд:** Наявність прибутків створює фінансовий фонд, який може використовуватись для подолання кризових ситуацій, наприклад, погіршення погодних умов або зниження ринкових цін на продукцію.

7. Вплив на співпрацю та партнерства включає:

– **Репутація:** Прибутковість підвищує репутацію підприємства серед партнерів, постачальників, клієнтів та фінансових установ, що сприяє встановленню довгострокових партнерських відносин і отриманню вигідних умов співпраці.

– **Участь у програмах підтримки:** Стабільні фінансові результати полегшують доступ до державних і міжнародних програм підтримки, грантів та субсидій, що

може ще більше покращити фінансовий стан підприємства.

Кожна сільськогосподарська діяльність, незалежно від її характеру, потребує постійної трансформації факторів виробництва. Надзвичайно важливу роль відіграє наявність відповідної кількості факторів виробництва у формі капіталу і землі, які і визначають рівень отриманого доходу. Варто додати, що залучення власного та зовнішнього капіталу аграріями з метою підвищення ефективності виробництва має приносити явні переваги у вигляді збільшення доходів від ведення сільського господарства. Важливим питанням, необхідним для нормального функціонування аграрного виробника, є також підтримка належного балансу окремих компонентів активів і пасивів відносно один одного. Ефективне управління аграрним підприємством має відображатись в його зростанні частки ринку, покращенні інвестиційних можливостей і підтримання поточної ліквідності.

Ще однією причиною для зменшення фінансових результатів діяльності може бути: низька інформаційна поінформованість аграріїв через відсутність системного менеджменту на підприємстві. Комерційні банки не мають відповідних інструментів для вмілої оцінки кредитоспроможності аграріїв чи економічної ефективності запланованих інвестицій. Проте існують чимало кредитних програм для аграріїв, але ризик неповернення кредитних ресурсів відлякує фермерів брати кредити на розвиток свого бізнесу.

Висновки. Актуальність фінансового результату для аграрних виробників є надзвичайно високою, оскільки він визначає здатність підприємства забезпечувати стабільний розвиток, інвестувати в інновації, реагувати на ринкові зміни та ризики. Фінансовий результат, який включає прибуток або збиток підприємства, відображає ефективність його операційної діяльності та загальний фінансовий стан.

Таким чином, фінансовий результат має вирішальне значення для стійкості, розвитку та конкурентоспроможності аграрних підприємств. Управління фінансовими показниками, оптимізація витрат і підвищення доходів – це ключові аспекти, які визначають успіх аграрного бізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Білоченко А. Кредитування аграрного сектору України в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2023. No 48. DOI:<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-3>

2. Гіржева О. М., Блюмська-Данько К. В., Ніфатова О. М. Основні інструменти управління та розвитку маркетингово-збутових систем аграрних підприємств. *Управління розвитком соціально-економічних систем: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 100-річчю від Дня народження професора Турченка Михайла Михайловича)*. Харків: ДБТУ, 2022. С. 363–365.

3. Негрей М. В., Тараненко А. А., Костенко І. С. Аграрний сектор України в умовах війни: проблеми та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2022. No 40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-38>

4. Удова Л. О., Гаєвий А. Г. Розділ Малий бізнес в аграрному секторі економіки України: проблеми та перспективи розвитку в умовах війни. *Науково-освітній інноваційний центр суспільних трансформацій*. 2022. С. 122–133. DOI: <https://doi.org/10.54929/monograph-02-2022-01-09>.

5. Устік Т. В. Маркетингове управління суб'єктів агробізнесу: концептуальний підхід. *Механізми забезпечення сталого розвитку економіки: проблеми, перспективи, міжнародний досвід: матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*. Харків : ДБТУ, 2023. С. 223–224.

6. Шпикуняк О. Г., Малік М. Й., Кравченко, С. А., Ксенофонтова К. Ю., Малік Л. М. Розвиток підприємництва, кооперації та агропромислової інтеграції / Розвиток аграрного сектору та сільських територій в умовах воєнного стану й повоєнного відновлення: наукова доповідь. / [Ю. О. Лупенко, О. М. Нечипоренко, М. І. Пугачов та ін.]. Київ. ННЦ «ІАЕ». 2023. С. 151–158.

REFERENCES:

1. Bilochenko, A. (2023). Kredytuvannia ahrarnoho sektoru Ukrainyv umovakh viiny [Lending to the agricultural sector of Ukraine in wartime conditions]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, 48. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-3> [in Ukrainian].

2. Hirzheva, O. M., Bliums'ka-Dan'ko, K. V., Nifatova, O. M. (2022). «Basic tools of management and development of marketing-sales-sales systems of agricultural enterprises». *Upravlinnia rozvytkom sotsial'no-ekonomichnykh system [Osnovni instrumenty upravlinnia ta rozvytku marketynhovo-zbutovykh system ahrarnykh pidpriumstv]*. Proceeding of the Materials of the VI Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (prysviachenoi 100-richchiu vid Dnia narodzhennia profesora Turchenka Mykhajla Mykhajlovycha). DBTU. Kharkiv. Ukraine.

3. Nehrei, M. V., Taranenko, A. A. & Kostenko, I. S. (2022). Ahrarnyi sektor Ukrainy v umovah viiny: problemy ta perspektyvy [The agricultural sector of Ukraine in the conditions of war: problems and prospects]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, 40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-38>[in Ukrainian].

4. Udova, L. O. & Haievyi, A. H. (2022). Rozdil 1.9. Maliy biznes v ahrarnomu sektori ekonomiky Ukrainy: problemy ta perspektyvy rozvytku v umovah viiny [Section 1.9. Small business in the agrarian sector of the economy of Ukraine: problems and prospects of development in the conditions of war]. *Naukovo-osvitniinnovatsiinyitsentrususpilnykhtransformatsii – Scientific and educational innovation center of social transformations*, 122–133. DOI: <https://doi.org/10.54929/monograph-02-2022-01-09>[in Ukrainian].

5. Ustik, T. V. (2023). «Marketing management of agribusiness entities: a conceptual approach». *Mekhanizmy zabezpechennia staloho rozvytku ekonomiky: problemy, perspektyvy, mizhnarodnyj dosvid*. [Marketynhove upravlinnia sub'iektiv ahrobiznesu: kontseptual'nyj pidkhid]. Proceeding of the Materials of the IV Mizhnarodnoi nauko-vo-praktychnoi internetkonferentsii. DBTU. Kharkiv. Ukraine.

6. Shpykuliak, O. H., Malik, M. J., Kravchenko, S. A., Ksenofontova, K. Yu., Malik, L. M. (2023) *Rozvytok pidpriumnytstva, kooperatsii ta ahropromyslovoi intehratsii*. Yu. O. Lupenko, O. M. Netchyporenko, M. I. Puhachov *Rozvytok ahrarnoho sektoru ta sil's'kykh terytorij v umovakh voiennoho stanu j povoiennoho vidnovlennia: naukova dopovid'*. (pp. 151–158). Kyiv: NSC «IAE» [in Ukrainian].

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>